

Katona József pesti prókátor „megpirongattatása” Pest vármegye előtt

Katona József Pestről Kecskemétre való hazaköltözését az irodalomtörténet sokáig úgy tüntette fel, mint írói próbálkozásainak sikertelensége miatti szomorú elhatározását. A meg nem értett zseni tragikus glóriájával vette körül a kecskeméti „fiskális”-t. Horváth János volt az, aki egyetemi előadásában - részben volt tanítványától, Hajnóczy Istvántól kapott adatok alapján - elosztatta ezt a búskomorságú dicsfényt Katonáról. Rámutatott arra, hogy benne nemcsak nagy költőt, hanem rendkívüli embert is kell látnunk, akiben a hívságos csalódottságnak nyoma sincs. Cselekvően beilleszkedik az otthoni életbe, vadásztársaságának naplóját kedves humorral vezeti, színházat tervez, sőt még bált is rendez.¹

Katona azonban nemcsak mint író élt Pesten, nem az íróssággal szakítva hagyta ott a fővárost; elsősorban mint jogász akart ott magának egzisztenciát teremteni. Végezte jogi tanulmányait (1810-1813), joggyakornokoskodott igen szorgalmasan az egyik leghíresebb pesti ügyvédnél, dabasi Halász Bálintnál (1813-1815). Előbb, 1813 nyarán már Kecskeméten is „in praxi” volt Szilágyi Jánosnál, Huss Istvánnál vagy valaki másnál.² Ügyvédi vizsgája után is Halásznál dolgozott segédügyvédként még két évig. 1818. február 14-én, Bálint napján vett tőle búcsút egy igen meleg hangú versében. Hogy ezután kinél dolgozott, nem tudjuk; csak 1820 januárjától kezdett a „maga kezére” működni. Hogy milyen sikerrel, és hogy a pesti ügyvédi praxisnak volt-e köze Katona Pestről való távozásához, arra Miletz Jánostól kivonatossan közölt bevételi naplója alapján lehet következtetni.³ E napló („házijegyzék”) szerint 1830. november 30-ig 33 ügye volt (elosztva átlag havi 3). Bevétele ez idő alatt mindössze 509 forint. Volt két olyan hónapja, amikor csak 6 forintot számolt el. Itt olvasható, hogy több ügyfele becsapta, csak részben vagy sohasem fizette meg ügyvédi tartozását. Volt olyan esete is, hogy kliense honoráriumként a csizmáját fejelte meg. Miletz mégis ezt írja: „Mindezen rossz kezdet daczára ügyvédi irodája csakhamar felkapott lett; a pestieken kívül, különösen kecskeméti földije keresték fel számosan ügy-bajaikban [...]”⁴ Hajnóczy Iván viszont a bevételi naplóból azt olvassa ki, Katona hazatérésére ok lehetett az is, hogy ügyvédi pályáján Pesten önállósága első évében nem a legjobb tapasztalatokat szerezte.⁵

A bevételi napló szűkszavú, de tárgyilagos soraiban Waldapfel József igen éles, szociografikus s egyben lelki vonásokat rögzítő tényeket lát: „Éles fényt vet ez a napló a magyar, de nem nemes létére az akkori fővárosban próbálkozó ügyvéd nyomorúságára. [...] nem vall olyan lelkületre, amilyennel az ügyvédi

pályán, pláne név és személyi kapcsolatok híján, vagyont lehetett volna szerezni [...]”⁶ Feltűnőnek és jellemzőnek tart a bevételi naplóban egy 50 forintos tételt „korrigálásért”. Úgy gondolta, hogy ez Trattner kiadótól kapott díjazás. Mivel pedig ez az összeg 1820 első havában szerepel, arra mutat, hogy Katona 1818-20 között gyakran kénytelen volt ilyen kereseti kiegészítést keresni.

Waldapfel érvelésével nem ért egyet Mályuszné Császár Edit. Szerinte Waldapfel túloz. Ő úgy látja, hogy Katona 1818 és 1820 között sem nyomorgott abban a városban, ahol Halásznak és másoknak jól menő ügyvédi irodája volt. Katona nem író, hanem ügyvéd volt olyan korban és országban, ahol az utóbbi sokkal többet ért. Már huszonnégy éves korában olyan diplomával rendelkezett, amely Magyarországon mindenkinek megélhetést biztosított. Bár ennek a „mindenkinek” az egyértelműségét megkérdőjelezi az a megállapítása, hogy a magyar nemzet ebben az időben „jogásznemzet”. Ez ugyanis valójában azt jelenti, hogy a jogi pálya az, amelyet a nemesség is magához méltónak tart, vagyis elsősorban nemes emberek pályája. A katolikus kecskeméti takácsfiúnak a református nemes dabasi Halász irodájában való gyakor nokoskodását kivételes szerencsének tartja, mert az előkelő irodák abban is válogattak, hogy más felekezetű ne kerüljön hozzájuk.⁷

Van azonban egy idevágó, Katona pesti ügyvédeskedésére vonatkozó igen érdekes dokumentum, amely valahogyan kimaradt Katona számon tartott művei közül, feledésbe merült a Katona-irodalomban is, pedig Székely József, Pest vármegye főlevéltárosa már 1883-ban közzétette.⁸ Az eset, amelyről Székely tudósít, s amellyel kapcsolatban Katona írását közli, röviden a következő: „Armális nemes Dósa János uramnak, az ószőnyi templom gondnokának több ökrét ellopják. A tolvajt elfogják, de az ökröket már eladta 250 forintért Farkas Izsák mészárosnak. Az ügyben Nyitra vármegye 500 forint kártérítésre ítéli a mészárost. Ez csak 260 forint 30 krajcárt tud kifizetni, az összeg többi része mint egyelőre behajthatatlan függőben maradt. Dósa János három évig sürgeti az ügyet hasztalan. Ekkor egyesek tanácsára a Királyi Helytartótanács-hoz fordul, azt hozva fel Nyitra vármegye ellen, „mintha elnéző lett volna Farkas erányában.”

Ebben az ügyben szerepel Katona József is. Ő is ad be egy „megkövető” írást a Helytartótanács-hoz, melyben az ügy elintézése iránt is érdeklődik a panaszos fél oldalán. A Helytartótanács az iratokat leküldi Nyitra vármegyéhez. Az alispán, nemes assakürti és de eadem Ghycsy Péter (másképpen giczi és assakürti Ghyczy) ezen felháborodva elégtételadást kér a Helytartótanács-tól, amely elutasítja Komárom vármegye alispánját, hogy Dósa Jánost a megyei közgyűlés színe előtt feddje meg.

Miután ez megtörtént, Dósa János uram ezt a szégyent nemes léteére elviselni nem bírván, attól, ha későn is, szabadulni akarva, Komárom várme-

gyén keresztül Nyitra vármegye alispánjánál „feladta” hogy Katona József nevezetű pesti prókátor az, aki őt ebbe a gyalázatba ártatlanul belekeverte”. Nyitra vármegye alispánja, hogy Dósa uramat mint ártatlant utólagosan mentesítse az elszenvedett szégyen alól, ezt a vádoló beadványt intézkedés végett felterjeszti a Helytartótanácsához.

1818. március 17-én gr. Brunswick József tárnok, septemvir, Nógrád vármegye főispánja „kegyelmes királyi leiratot” küld Pest vármegyének. Ezt előbb a kisgyűlésen, május 24-én bontják fel. Ennek értelmében (hogy ti. „bizonyos Katona József prókátor Dósa János uram helytelen módon feltett folyamodványáért komolyan rovassék meg”) másnap Hangyás Dávid jegyző már jelenti, hogy Katona József pesti prókátort maga elé hívatta, hogy a legközelebbi megyei közgyűlésen „megpirongattatása” végett jelenjék meg. Az okot bizonyára közölte.

1818. június 9-én tartják meg Pest vármegye rendjei azt a közgyűlést, amelyre Katonát megidéztek. Szentkirályi László első alispán elnöklete alatt három püspök, öt mágnás, herminckilenc táblabíró, öt főszolgabíró, tíz alszolgabíró, négy jegyző, két tiszt ügyész, esküdtek, főadószedők és járási adószedők, Pest és Buda városok deputátusai, a megyebeli mezővárosok küldöttei, több ügyvéd és számosan a nemes ifjúság közül vannak jelen. A jegyzőkönyv szavai szerint a közgyűlés színe előtt megjelent Katona József „alázatos türelmességgel” hallgatta végig az első alispánnak a „felsőségek nevében” hozzá intézett szavait.

A „megfeddett” prókátor ekkor egy sajátkezűleg fogalmazott írásbeli nyilatkozatot adott át, és kérte, hogy azt a közgyűlés előtt olvassák fel, s eredetiben küldjék meg Nyitra vármegye alispánjának.

Így került ez a Katona-kézirat Nyitra vármegye levéltárába, ahonnan Székely József átkérte és lemásolta, s a Magyarország és Nagyvilág 1883. évi 29. számában közölte.

A Nyilatkozat szövege a következő:

Tekintetes Nemes Vármegye!

Azon meghívattatásom következtében, melly szerint Nemes Dósa Jánosnak az Ó Szőnyi Templom Gondviselőjének nevében Tettes Nyitra Vármegyei Alispány Ur ellen tett (mint állittatik) sértő Irásomért megfeddetésemet elfogadnám; én saját Erkölttségemnek tartozok azzal, hogy ezen alázatos Kinyilatkoztatást benyújtsam:

Dósa János keresi a maga ellopott ökreinek megítélt, de a mint mondja, meg nem kapott árát, s minthogy feleletet azeránt ismételt kérelmeire sem vehetett Tettes Nyitra Alispány Urtól, egy Előkelő Pártfogójának (mint állíttya) Javallásából, a Fő Méltóságú Királyi Helytartó Tanács által kívánta

célját elérni, ha van-e még keresete? vagy ha nints, azzal is beérné. Most 29-ik Áprilisban múlt esztendeje, midőn első folyamodás felvétettetett. Hat hónapok után emlékeztetőleg adódott egy másik; mely után negyedik Hónapra Tettes Komárom Vármegye Közönsége eleibe meghivattatott, éppen azért, a miért én mostanság ide; és (a mint meghivattatásom foglalattya tartya) birt ez a Templom embere annyi önszeretettel, hogy magát a dologból egészen kitagadjon és a terhet mint eddig csak köszönet fejében fáradozó Ügyészének nyakába háírtsa: melynek ugyan az ide % mellékezett legközelébb adott Eredeti Bizonyosság Levele egészen ellene mond.

Nyilvánosságos ebből, hogy az első, mellynek még formáját is maga hozta, tudtával éppen nem sértő, és arról mindenkor jót áll; de a másodikról, mellyet sürgetésképpen adtam be, nem. Azonban Tettes Nemes Vármegye! nem csak hogy ebben, de az előbbeniben is legalább mikor írtam, sértőt nem tudtam képzelni; mert ha szinte a Romlottság mások gyalázására késztetett volna: még is a magam önszeretete nem engedhette meg, hogy tudván tudva és készakarva olyast cselekedjek, a mi Jónévemben és Moralitásomban bizonyosan tőrszabát fog tenni, sem nevemet az Esedező Levélnek allyára ki nem írtam volna tégérül. És annyiban érdekeltethetem, a mennyiben akaratom ellen olyast tehettem, a miben más megütközhetett: ellenben Dósa János tudta már a dolgot, és mégis a nélkül hogy csak szóval is érdeklett volna engemet, arra sürgetett, hogy szándéka ellen tett hibájáért egy megkövető Írást nyujtanék be: és minthogy keresete eránt ismét egy szó se jött, melleleg az is érdekeltessen; de ez már tsakugyan soha meg nem történt volna, ha akkor gyanithattam volna, hogy a sor még reám is fog kerülni, és ez az öreg ember meg nem tudott volna tréfálni, mellyet ugyan ő a fellyebb érdeklett Bizonyossága szerint ismét elvállal, mindazon által én a magam részéről vissza vonom, és az egész Ügyéről lemondok.

Méltóztasson a Tettes Vármegye ezen kinyilatkoztatást Tettes Nyitra Vármegyével közölni azon kérdéssel: mellyik Iromány sértette meg a Tettes Al Ispány Urat? Engemet az érdeklett Bizonyosság Levél szerint a második, azaz mult őszi érdekeltet. Légyen Tettes Al Ispány Ur a felől meggyőződve, valamint azon kevesek, kik engem közelebből esmérnek, meggyőződve vannak, hogy nem vagyok ama tsődör elméjűek közül való, kik feszeskednek azon Előljárárság ellen, melytől utóbb is gyarapodásukat várják, és e jelenvaló ízetlenséget is csak könnyen hívségem szülte: de nem értem én még el azon bizonyos esztendőket, melyben az ügyészi éles vigyázat kontárrá tehetné bennem az emberekben való bizodalmat

- ki is maradok

A Tettes Ns Vármegyének
alázatos szolgálója
Katona József ügyész

Katona József (Rohn, 18..)

A levél külsején ez áll:

Tekéntetes Nemes Pest Pilis és Solt Törvényesen öszvekapcsolt Várme-
gyék közönségéhez

Katona József ügyésznek alázatos jelentése Tettes Nemes Nyitra Várme-
gyei Al Ispány Ur nevében való Megfeddése eránt lett Meghivattatása követ-
keztében, mellyet T. Nyitra Vármegyének által küldeni esedez.⁹

Ez a dokumentum a megyei közgyűlési jegyzőkönyv fogalmazását („alá-
zatos töredelmességgel”) cáfoló, az igazát komoly erkölcsi alapon megvédő
ügyvéd magatartását tanúsítja, amely szép fényt vet Katona jellemére. Az ügy
következménye azonban a bevételi naplóban találtakkal is egybevág. A köz-
gyűlés nagy nyilvánossága előtt mégiscsak megtörtént „megfeddés” (Hangyás
jegyző szerint „megpirongattatás”) híre eléggé elterjedhetett a pesti jogászok,
sőt a fővárosban ügyvédi segítséget keresők körében is. Ez bizony nem
jelenthetett „Katona József pesti prókátor” számára ajánlólevelet, korunk
szavával élve: reklámot. Csalódásának, hazatérésének egyik oka ez is lehetett,
még ha két évig nem adta is fel a harcot. 1820 márciusában azonban már
szülővárosába pályázott fiskálisnak, jól tudva, hogya kecskeméti mezővárosi
civistársadalomban jobban fogják értékelni ügyvédi diplomáját, mint a „jogász
nemzet” pesti, túlnyomóan nemesi társaságban. A pesti jogászkörökből való
kiábrándulást láthatjuk abból is, hogy az 1820 márciusában Kecskemétre
beadott pályázatához nem közülük valakitől kért ajánlólevelet (még nagyon
kedvelt és becsült volt principálisától, Halász Bálinttól sem), hanem a Nemzeti
Múzeum könyvtárának őrétől, a későbbi egyetemi tanártól, Horváth Istvántól.

(Irodalomtörténeti Közlemények 1987-88. 1-2.)